

Штучний інтелект у правосудді: від практики Суду ЄС до європейських стандартів

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2026

Дата публікації: 2026-04-13

Постійна адреса:

<https://constitutionalist.com.ua/shtuchnyj-intelekt-u-pravosuddi-vid-praktyky-sudu-ies-do-ievropejskykh-standartiv/>

Відомості про матеріал

Національна школа суддів України

Круглий стіл на тему:

«Право Європейського Союзу та його вплив на правосуддя України: теоретичні питання та прикладні аспекти застосування правових позицій Суду ЄС»

13 березня 2026 року

Ян БЕРНАЗЮК,

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,

доктор юридичних наук, професор

Зміст

- 1 Релевантна практика Суду ЄС: ключові правові позиції.
- 2 Міжнародні стандарти та етичні рамки: настанови ЮНЕСКО, CEPEJ та Висновки КРЄС.
- 3 Євроінтеграційні зобов'язання України: Рамкова конвенція про ШІ та орієнтири (Benchmarks) Розділу 23.
- 4 Національне регулювання та «м'яке право»: розвиток концепції e-justice та внутрішні акти органів судової влади.
- 5 Стратегічні перспективи: підготовка суддів та роль CEPEJ-GT-CYBERJUST у цифровій трансформації.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 7 December 2023, SCHUFA Holding (Scoring), C-634/21, EU:C:2023:957 (Automated credit scoring)

- Причина спору: Спир виник через відмову у наданні кредиту особі на підставі негативного «скорингового балу», сформованого приватною компанією за допомогою математично-статистичних методів.
- Правова кваліфікація: Суд ЄС постановив, що автоматизоване визначення ймовірності майбутньої платоспроможності особи («скоринг») є «рішенням» у розумінні статті 22 GDPR, якщо воно відіграє вирішальну роль у діях третіх сторін.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 7 December 2023, SCHUFA Holding (Scoring), C-634/21, EU:C:2023:957 (Automated credit scoring)

- Вплив на права людини: Рішення значно посилило захист громадян, визнавши їхнє право отримувати пояснення логіки алгоритму та оскаржувати результати автоматизованої оцінки безпосередньо у компанії-розробника.

- Наслідки для бізнесу: неможливість приховувати алгоритми за «комерційною таємницею» та обов'язок забезпечити прозорість скорингових систем, оскільки вони більше не вважаються простою «підготовчою дією».

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 June 2022, Ligue des droits humains v Conseil des ministres, C-817/19, ECLI:EU:C:2022:491(Passenger Name Record – PNR)

- Причина спору: Позов було подано правозахисною організацією проти бельгійського уряду через національне законодавство, яке вимагало масового та автоматизованого збору даних усіх авіапасажирів (PNR) для боротьби з тероризмом.
- Правова кваліфікація: автоматизована обробка та зберігання даних пасажирів протягом п'яти років є серйозним втручанням у фундаментальні права, тому вони мають бути суворо обмежені лише тим, що є абсолютно необхідним.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 June 2022, Ligue des droits humains v Conseil des ministres, C-817/19, ECLI:EU:C:2022:491 (Passenger Name Record – PNR)

- Вплив на права людини: Рішення встановило заборону на загальне та недиференційоване спостереження, підкресливши, що алгоритми не можуть використовуватися для аналізу всіх громадян без наявності об'єктивних доказів загрози.
- Наслідки для бізнесу: Для авіаперевізників та операторів це означає обов'язок обмежити передачу даних пасажирів лише визначеними маршрутами або ситуаціями, де існує реальна загроза, що потребує перегляду існуючих систем автоматизації.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 December 2016, Tele2 Sverige AB v Post- och telestyrelsen and Secretary of State for the Home Department v Tom Watson and Others, Joined Cases C-203/15 and C-698/15, ECLI:EU:C:2016:970

- Причина спору: Спір виник через національні норми Швеції та Великої Британії, які зобов'язували провайдерів зберігати масиви даних про трафік та геолокацію всіх користувачів без наявності будь-якої підозри.
- Правова кваліфікація: Суд ЄС постановив, що право Євросоюзу забороняє загальне та недиференційоване зберігання даних електронних комунікацій, оскільки це дозволяє створювати детальні профілі приватного життя осіб.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 December 2016, Tele2 Sverige AB v Post- och telestyrelsen and Secretary of State for the Home Department v Tom Watson and Others, Joined Cases C-203/15 and C-698/15, ECLI:EU:C:2016:970

- Вплив на права людини: Рішення встановило високий стандарт захисту приватності, визначивши, що доступ державних органів до даних можливий лише для боротьби з тяжкими злочинами за умови попереднього судового або незалежного контролю.
- Наслідки для бізнесу: рішення означало необхідність перегляду політик зберігання даних та архітектури безпеки, щоб забезпечити видалення інформації після закінчення суворо визначених термінів та її фізичне розміщення в межах ЄС.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 May 2014, Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González, C-131/12, ECLI:EU:C:2014:317

- Причина спору: Справа розпочалася з позову громадянина Іспанії проти Google через те, що у результатах пошуку за його іменем відображалось посилання на стару газетну статтю про арешт його майна за борги, які вже давно були сплачені.
- Правова кваліфікація: Суд ЄС визнав діяльність пошукових систем «обробкою персональних даних», а саму компанію Google — «контролером даних», що поклало на неї відповідальність за інформацію, яку вона індексує.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 May 2014, Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González, C-131/12, ECLI:EU:C:2014:317

- Вплив на права людини: Це рішення закріпило «право бути забутим», дозволивши людям вимагати видалення посилань на інформацію, яка є застарілою, нерелевантною або надмірною, оскільки права особи на приватність зазвичай переважають над економічним інтересом пошуковика.
- Наслідки для бізнесу: створило обов'язок впроваджувати складні механізми розгляду запитів на видалення контенту та шукати баланс між захистом персональних даних і правом суспільства на доступ до суспільно значущої інформації.

Ukraine 2025 Report SWD(2025) 759 final ЄК: Звіт щодо України за 2025 рік

- ЄС фіксує активне впровадження ШІ та e-justice в Україні, але відсутність гармонізації з AI Act
- Захист персональних даних у судовій цифровізації залишається проблемним і потребує законодавчого оновлення
- ШІ без належних гарантій приватності та контролю судової влади – ризик для верховенства права

План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2025-2026 роки (розпорядження КМУ від 09.05.2025 № 457-р)

- Виконавець: Мінцифри
- Завдання: розроблення та подання Кабінетові Міністрів України законопроєкту щодо правового врегулювання у сфері розвитку штучного інтелекту
- Строк виконання: IV квартал 2026 року

Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law: Council of Europe Treaty № 25. Vilnius, 5.IX.2024

- 15 травня 2025 р. Україна підписала Рамкову Конвенцію про ШІ (потребує ратифікації Верховною Радою) та зобов'язалася таким чином дотримуватися визначених у цьому документі принципів, зокрема поваги до людської гідності, прозорості, недискримінації, захисту приватності, надійності і безпеки під час прийняття національного законодавства та практичного застосування ШІ у публічному секторі

EU-communicated codified Benchmarks for Ukraine on Chapter 23 – Judiciary and Fundamental Rights (Full list provided to Ukraine at explanatory meeting)»- 23.02.2026

- Кодифіковані орієнтири (Benchmarks), доведені ЄС до України в межах переговорного Розділу 23 «Судова влада та фундаментальні права»
- IBM 23.4.3 Альтернативне вирішення спорів та правова допомога.
- IBM 23.4.5 Просування цифровізації системи правосуддя.

Перелік актів «м'якого» права

- 1. Кодекс суддівської етики, затверджений рішенням XX чергового з'їзду суддів України від 18.09.2024 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text>
- 2. Положення про використання технологій штучного інтелекту працівниками Апарату Верховного Суду, затверджене наказом Керівника Апарату Верховного Суду № 117 від 08.12.2025 <https://constitutionalist.com.ua/polozhennia-pro-vykorystannia-tekhnologij-shi-pratsivnykamy-aporatu-vs>
- 3. Засади використання інструментів штучного інтелекту у Вищому антикорупційному суді, затверджені наказом Голови Вищого антикорупційного суду № 56 від 19.12.2024 https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/documents/orders/19.12.2024_56.pdf
- 4. Стратегія Вищого антикорупційного суду на 2026-2028 роки, затверджена рішенням № 1 зборів суддів ВАКС від 20.11.2025 https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/self-governance/decisions/20.11.2025_1.pdf
- 5. Концепція Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, затверджена Наказом Державної судової адміністрації України № 178 від 30.04.2025 https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf
- 6. Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту для правників, розроблені Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством юстиції України та партнерами (липень 2025 року) <https://constitutionalist.com.ua/rekomendatsii-z-vidpovidalnoho-vykorystannia-shtuchnoho-intelektu-dlia-pravnykiv>
- 7. Словник термінів у сфері штучного інтелекту, схвалений Міністерством цифрової трансформації України (2024 рік) <https://storage.thedigital.gov.ua/files/2/72/389a01ab0cc82040dfe172f94d1af720.pdf>
- 8. Біла книга з регулювання ШІ в Україні: бачення Мінцифри (Версія для консультацій, червень 2024 року) <https://storage.thedigital.gov.ua/files/d/9d/0bbc3a705c821a197bedfcdfe00899d9.pdf>
- 9. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні (Bottom-Up підхід, Міністерство цифрової трансформації України) <https://storage.thedigital.gov.ua/files/2/22/363bbcaec30bf9d4e598375fecac3227.pdf>

UNESCO, Guidelines for the Use of AI Systems in Courts and Tribunals, 2025

- ЮНЕСКО, Настанови щодо використання систем штучного інтелекту в судах та трибуналах, 2025 рік.
- Метою цих Настанов є створення однієї з перших глобальних етичних та оперативних баз для впровадження ШІ в судову систему, що дозволить підвищити ефективність правосуддя та доступ до нього, одночасно гарантуючи дотримання верховенства права, незалежності суду та захист основоположних прав людини від потенційних ризиків.

UNESCO, AI Essentials for Judges, 2026, CI/DIT/AI/Judges2026

- ЮНЕСКО, Основи ШІ для суддів, 2026 рік, CI/DIT/AI/Judges2026
- Мета та значення документа: цей документ розроблений як лаконічний практичний посібник для ознайомлення суддів, прокурорів та юристів із базовими поняттями, можливостями та ризиками штучного інтелекту в судовому контексті. Його ключове значення полягає у наданні конкретних відповідей на поширені запитання юридичної спільноти, яка не є експертною в галузі технологій, але стикається з їхнім стрімким впровадженням у систему правосуддя

CEPEJ, Guidelines on the Use of Generative Artificial Intelligence for Courts, 19 December 2025, CEPEJ(2025)18Final

- Європейська комісія з питань ефективності правосуддя, Настанови щодо використання генеративного ШІ в судах
- Мета та значення документа: цей документ встановлює нормативну та оперативну базу для безпечного впровадження генеративного ШІ в систему правосуддя, з пріоритетом на дотриманні Європейської конвенції з прав людини, забезпеченням виключного права людини на здійснення правосуддя та обов'язковим збереженням суверенного контролю держави над даними та інфраструктурою.

Opinion No. 28 (2025) on the importance of judicial well-being for the delivery of justice (CCJE) Висновок № 28 (2025) щодо важливості суддівського благополуччя для здійснення правосуддя (КРЄС)

- Неналежна цифровізація може збільшувати масив даних і процесуальних матеріалів, ускладнюючи контроль за персональними даними
- Кібербезпека та захист чутливих даних суддів і матеріалів справ є складовою суддівського благополуччя
- Допоміжні технології допустимі лише як інструмент підтримки, без прогнозування результатів справ і без втрати контролю суддею.

CEPEJ, Report of the 44th meeting of the Bureau of the European Commission for the Efficiency of Justice, 12 January 2026, CEPEJ-BU(2026)2

- Бюро Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) офіційно затвердило оновлений персональний склад своїх ключових робочих груп на період 2026–2027 років, зокрема: GT-EVAL, що відповідає за оцінку судових систем, GT-EFF, яка опікується ефективністю судочинства, та спеціалізованої групи GT-CYBERJUST, фокусом якої є розвиток кіберправосуддя та регулювання ШІ.
- Представника України включено до складу цієї Робочої групи з питань кіберправосуддя та штучного інтелекту (CEPEJ-GT-CYBERJUST)

Draft Concept of the Technological Training Programme for Judges, developed by the CEPEJ Working Group on Cyberjustice and Artificial Intelligence (CEPEJ-GT-CYBERJUST(2025)1Rev3)

- Цей документ є проєктом концепції технологічної навчальної програми для суддів, розробленим Робочою групою CEPEJ з питань кіберправосуддя та штучного інтелекту (CEPEJ-GT-CYBERJUST) для ухвалення на 46-му пленарному засіданні у червні 2026 року.
- Текст визначає стратегічні цілі, фундаментальні принципи та модульну структуру навчання – від базової цифрової грамотності до поглибленого вивчення ШІ та кібербезпеки – з метою забезпечення ефективного правосуддя при збереженні виключної ролі людського судження та дотриманні етичних стандартів Ради Європи.

Додаткові джерела

- 1. Берназюк Ян. Штучний інтелект та система правосуддя України: результати співпраці у році, що минув <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/934/shtuchnyi-intelekt-ta-systema-pravosuddia-ukrainy-rezultaty-spiopratsi-u-rotsi-sh%D1%81ho-mynuv>
- 2. Берназюк Ян. Наукові надбання як основа для наступних кроків на шляху інтеграції штучного інтелекту в систему правосуддя <https://so.supreme.court.gov.ua/news/949/naukovi-nadbannia-iak-osnova-dlia-nastupnykh-krokv-na-shliakhu-intehratsii-shtuchnoho-intelektu-v-systemu-pravosuddia>

- 3. Берназюк Ян. Цифрова ера правосуддя: роль ШІ у забезпеченні єдності судової практики в Україні <https://so.supreme.court.gov.ua/news/986/tsyfrova-era-pravosuddia-rol-shi-u-zabezpechenni-iednosti-sudovoi-praktyky-v-ukraini>
- 4. Bernaziuk Ian. Artificial Intelligence and the Judicial system of Ukraine: results of cooperation in the past year <https://constitutionalist.com.ua/artificial-intelligence-and-the-judicial-system-of-ukraine-results-of-cooperation-in-the-past-year>
- 5. Берназюк Ян. Штучний інтелект і його використання для забезпечення єдності судової практики як складової довіри до суду // Слово Національної школи суддів України. – 2024, № 2(49), С. 16-35 https://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2024_4_49/nsj_4_49_2024.pdf
- 6. Берназюк Ян. Ера ШІ й роль верховних судів у цифровій трансформації правосуддя // Юридична газета. № 4 (792). - С. 16-18. <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/era-shi-y-rol-verhovnih-sudiv-u-cifroviy-transformaciyi-pravosuddya.html>
- 7. Bernaziuk Ian. Artificial Intelligence in the Ukrainian Judiciary: Charting the Course Under the Digital Gavel <https://constitutionalist.com.ua/artificial-intelligence-in-the-ukrainian-judiciary-charting-the-course-under-the-digital-gavel>
- 8. Bernaziuk Ian. Benchmarking Justice: Can Advanced AI Satisfy the Rule of Law Standards? https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/156_AI_Benchmarking_Justice_bernaziuk.pdf
- 9. Берназюк Ян. Правосуддя майбутнього: збереження незалежності та людяності в еру ШІ https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/161.%20Future_justice_independent_humane%20AI-era_bernaziuk%20%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE.pdf
- 10. Берназюк Ян. Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці: стандарти і виклики для правосуддя https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/135.%20Limits_of_Interference_Private_Life_under_National_Security%20Threats_bernaziuk.pdf
- 11. Берназюк Ян, Фонова Олена. Правосуддя 2035: між правом і кодом»: Випуск № 18 подкастів НШСУ https://youtu.be/UlghLhHV8os?si=nCpvAl5p5KP3tY_G

Джерела та матеріали

1. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 7 December 2023, SCHUFA Holding (Scoring), C-634/21, EU:C:2023:957 (Automated credit scoring). https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-DESC&searchTerm=%22C-634%2F21%22&publishedId=C-634%2F21
2. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 June 2022, Ligue des droits humains v Conseil des ministres, C-817/19, ECLI:EU:C:2022:491 (Passenger Name Record – PNR). https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-DESC&searchTerm=%22C-817%2F19%22&publishedId=C-817%2F19
3. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 December 2016, Tele2 Sverige AB v Post- och telestyrelsen and Secretary of State for the Home Department v Tom Watson and Others, Joined Cases C-203/15 and C-698/15, ECLI:EU:C:2016:970. https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-DESC&searchTerm=%22C-203%2F15%22&publishedId=C-203%2F15
4. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 May 2014, Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González, C-131/12, ECLI:EU:C:2014:317. https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-DESC&searchTerm=%22C-131%2F12%22&publishedId=C-131%2F12
5. Ukraine 2025 Report SWD(2025) 759 final ЄК: Звіт щодо України за 2025 рік. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf
6. План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2025-2026 роки (розпорядження КМУ від 09.05.2025 № 457-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2025-%D1%80#Text>
7. Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law: Council of Europe Treaty № 25. Vilnius, 5.IX.2024. <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence>
8. EU-communicated codified Benchmarks for Ukraine on Chapter 23 – Judiciary and Fundamental Rights (Full list provided to Ukraine at explanatory meeting)»- 23.02.2026. <https://www.euointegration.com.ua/files/5/2/5256f03-23-benchmarks-eng.pdf>
9. Перелік актів «м'якого» права. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text>

10. Перелік актів «м'якого» права.
<https://constitutionalist.com.ua/polozhennia-pro-vykorystannia-tekhnologij-shi-pratsivnykamy-aparatu-vs>
11. Перелік актів «м'якого» права. https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/documents/orders/19.12.2024_56.pdf
12. Перелік актів «м'якого» права. https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/self-governance/decisions/20.11.2025_1.pdf
13. Перелік актів «м'якого» права. https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf
14. Перелік актів «м'якого» права.
<https://constitutionalist.com.ua/rekomendatsii-z-vidpovidalnoho-vykorystannia-shtuchnoho-intelektu-dlia-pravnykiv>
15. Перелік актів «м'якого» права. <https://storage.thedigital.gov.ua/files/2/72/389a01ab0cc82040dfe172f94d1af720.pdf>
16. Перелік актів «м'якого» права. <https://storage.thedigital.gov.ua/files/d/9d/0bbc3a705c821a197bedfcdfe00899d9.pdf>
17. Перелік актів «м'якого» права. <https://storage.thedigital.gov.ua/files/2/22/363bbcaec30bf9d4e598375fecac3227.pdf>
18. UNESCO, Guidelines for the Use of AI Systems in Courts and Tribunals, 2025.
<https://www.unesco.org/en/articles/guidelines-use-ai-systems-courts-and-tribunals>
19. UNESCO, AI Essentials for Judges, 2026, CI/DIT/AI/Judges2026. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000396991>
20. CEPEJ, Guidelines on the Use of Generative Artificial Intelligence for Courts, 19 December 2025, CEPEJ(2025)18Final.
<https://rm.coe.int/cepej-2025-18final-en-draft-guidelines-on-the-use-of-generative-ai-for/48802a4ad1>
21. Opinion No. 28 (2025) on the importance of judicial well-being for the delivery of justice (CCJE) Висновок № 28 (2025) щодо важливості суддівського благополуччя для здійснення правосуддя (КРЕС).
<https://rm.coe.int/opinion-no-28-2025-of-the-ccje-published-/4880296bfa>
22. CEPEJ, Report of the 44th meeting of the Bureau of the European Commission for the Efficiency of Justice, 12 January 2026, CEPEJ-BU(2026)2. <https://rm.coe.int/cepej-bu-2026-rapport-reunion-bureau-composition-des-gt-2780-1226-9074/48802aa0b3>
23. Додаткові джерела. <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/934/shtuchnyi-intelekt-ta-systema-pravosuddia-ukrainy-rezultaty-s-pivpratsi-u-rotsi-sh%D1%81ho-mynuv>
24. Додаткові джерела. <https://so.supreme.court.gov.ua/news/949/naukovi-nadbannia-iak-osnova-dlia-nastupnykh-krokv-na-shliak-hu-intehratsii-shtuchnoho-intelektu-v-systemu-pravosuddia>
25. Додаткові джерела.
<https://so.supreme.court.gov.ua/news/986/tsyrova-era-pravosuddia-rol-shi-u-zabezpechenni-iednosti-sudovoi-praktyky-v-ukraini>
26. Додаткові джерела.
<https://constitutionalist.com.ua/artificial-intelligence-and-the-judicial-system-of-ukraine-results-of-cooperation-in-the-past-year>
27. Додаткові джерела. https://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2024_4_49/nsj_4_49_2024.pdf
28. Додаткові джерела.
<https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/era-shi-y-rol-verhovnih-sudiv-u-cifroviy-transformaciyi-pravosuddya.html>
29. Додаткові джерела.
<https://constitutionalist.com.ua/artificial-intelligence-in-the-ukrainian-judiciary-charting-the-course-under-the-digital-gavel>
30. Додаткові джерела. https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/156_AI_Benchmarking_Justice_bernaziuk.pdf
31. Додаткові джерела. https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/161.%20Future_justice_independent_humane%20AI-era_bernaziuk%20%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE.pdf
32. Додаткові джерела. https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/135.%20Limits_of_Interference_Private_Life_under_National_Security%20Threats_bernaziuk.pdf
33. Додаткові джерела. https://youtu.be/UlghLhHV8os?si=nCpvAl5p5KP3tY_G

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора